

Deelname aan levenslang leren door jongeren met beperkte kwalificaties

Saliën, K. & De Rick, K. 2008. *Participatie aan leeractiviteiten na het initieel onderwijs met een focus op jongvolwassenen met beperkte kwalificaties (Rapport SSL/OD2/2008.11)*. Leuven: HIVA.

Deelname aan opleiding en vorming na het initieel onderwijs (dit is het secundair onderwijs met eventueel hoger onderwijs) wordt sterk gewaardeerd, zowel binnen het Vlaamse en Europese beleid als in de onderzoeksweld. Er worden positieve eigenschappen toegeschreven aan de participatie aan bijkomende opleidingen voor de loopbaan van individuen. Een dergelijk positief effect kan zeer belangrijk zijn, met name voor jongeren die de transitie maken van onderwijs naar arbeidsmarkt. Om de invloed van de participatie aan leeractiviteiten op de transitie van jongeren te bekijken, deed het Steunpunt Studie- en Schoolloopbanen onderzoek naar de mate van participatie aan formele en informele opleidingen in het kader van de job en aan opleidingen buiten het kader van de job door jongeren. De focus lag op de groep jongeren zonder of met beperkte kwalificaties, aangezien uit onderzoek reeds duidelijk werd dat vooral deze groep geconfronteerd wordt met een problematisch begin van de loopbaan.

aan deze ontwikkelingen veranderde ten eerste de werking van de arbeidsmarkt fundamenteel: de 'job for life' lijkt te verdwijnen en employability wordt het sleutelwoord (Plug & du Bois-Reymond, 2005).¹ Ten tweede kwam het onderwijssysteem onder druk te staan om aan de nieuwe eisen van de postindustriële maatschappij en de arbeidsmarkt te beantwoorden (Hövels, 1999). Onderwijs werd een instrument om de maatschappelijke positie en de sociale status te verbeteren. De verworven kwalificaties en de vooropleiding van een individu bepalen immers in belangrijke mate zijn of haar positie op de arbeidsmarkt. Deze arbeidsmarktpositie heeft opnieuw een weerslag op zijn of haar integratie in de maatschappij (van Hoof, 2001).

Een veranderende samenleving: nood aan nieuwe competenties en vaardigheden

Transformatieprocessen die de moderne maatschappij kenmerken (zoals de toename van informatie- en communicatietechnologie, globalisering, individualisatie, de vrijmaking van wereldmarkten, enzovoort), hebben een verschuiving van een op industrie gebaseerde naar een op kennis gebaseerde informatiemaatschappij teweeggebracht. Parallel

Jongeren krijgen op een uitgesproken wijze te maken met deze diepgaande veranderingen en onzekerheden, zowel op de arbeidsmarkt als in het onderwijssysteem (Hövels, 1999). Het transitieproces van het onderwijs naar de arbeidsmarkt verloopt immers steeds langer, onzekerder, meer complex en risicovoller, vooral voor de zwakste groepen in de maatschappij (Hövels, 1999; van Hoof & Bradley, 2005; Plug & du Bois-Reymond, 2005; OECD, 2000). Jonge werknemers moeten zich vandaag de dag meer en meer engageren in levenslang en

levensbreed leren, zich flexibel opstellen en kennis accumuleren om een succesvolle transitie te bewerkstelligen en om hun niveau van 'employability' bij te houden (Plug & du Bois-Reymond, 2005).

Duidelijk is dus dat, in deze veranderende samenleving, het initieel onderwijs een belangrijke functie heeft op het vlak van het voorbereiden van individuen, zodat ze inzetbaar zijn op de arbeidsmarkt en integreerbaar zijn in de samenleving. Onderwijs bepaalt met andere woorden in belangrijke mate de kansen van individuen om hun sociale positie te verwerven. Niettemin heeft niet iedereen gelijke kansen in het onderwijs en bijgevolg ook niet op de arbeidsmarkt en in de samenleving. Met name de kansen van laaggeschoolde en ongekwalificeerde jongeren om zich voldoende te integreren in de samenleving en op de arbeidsmarkt zijn laag. Voor zowel de onderzoekswereld als het beleid, kan de deelname aan levenslang leren een mogelijke compenserende factor zijn voor de afwezigheid van de geschikte vaardigheden en competenties. Bijkomende opleidingen kunnen met andere woorden dienen als een opstap naar een betere loopbaan, in het bijzonder voor jongeren die hun onderwijsloopbaan afsluiten met onvoldoende competenties en vaardigheden.²

Onderzoekopzet

Onderzoeksvragen

Vooraleer de vraag kan beantwoord worden of participatie aan bijkomende opleidingen een al dan niet positieve invloed heeft op de carrière van jongvolwassenen, moet eerst een andere fundamentele vraag onderzocht en beantwoord worden. Het is namelijk allereerst nodig om te onderzoeken hoeveel jongeren met onvoldoende competenties en vaardigheden participeren en wat de omvang van deze participatie is. Als slechts een klein percentage van deze ongekwalificeerde of laaggeschoolde jongeren participeert, dan stelt deelname aan levenslang leren als compensatie voor het gebrek aan juiste competenties en vaardigheden op de arbeidsmarkt niet veel voor.

De mate van participatie aan zowel formele en informele opleidingen in het kader van de job, als aan opleidingen buiten het kader van de job, wordt nagegaan.

Methode

Voor het beantwoorden van bovenstaande onderzoeksvraag maken we gebruik van gegevens die het Steunpunt Studie- en Schoolloopbanen verzameld heeft.³ De databank van dit steunpunt omvat gedetailleerde informatie over de overgang van onderwijs naar arbeidsmarkt van jongeren.

In dit rapport wordt gewerkt met gegevens van jongeren die geboren werden in 1976. Deze jongeren werden bevraagd op de leeftijd van 23 jaar, 26 jaar en 29 jaar. Enkel de jongeren die deelgenomen hebben aan alle bevragingen, worden opgenomen in de analyses. In totaal werden de gegevens van 1657 jongeren geanalyseerd.

Bij de analyses wordt telkens de focus gelegd op het kwalificatieniveau van jongeren. Drie groepen jongeren worden onderscheiden. Ten eerste is er de groep van jongeren met een diploma of getuigschrift van het voltijds secundair onderwijs (90%). Een tweede groep zijn de jongeren die het deeltijds secundair onderwijs met succes hebben afgerond (3%). Ten slotte onderscheiden we ook nog de jongeren die geen diploma of getuigschrift van het deeltijds of voltijds secundair onderwijs hebben verkregen (6%).

Tabel 1.

Kwalificatieniveau van de jongeren op leeftijd van 29 jaar

Kwalificatieniveau	Aantal	Percentage
Geen diploma/getuigschrift SO	103	6,2
Getuigschrift deeltijds SO	56	3,4
Diploma/getuigschrift voltijds SO	1 498	90,4
Totaal	1 657	100,0

Bron: SONAR: C76(26) + C76(29)

Wat is de participatiegraad van bijkomende opleidingen?

We zijn op zoek gegaan naar de participatiegraad van formele opleidingen in het kader van de job, van informele opleidingen in het kader van de job en van opleidingen buiten het kader van de job

(met daarbij nog het onderscheid tussen VDAB-opleidingen, opleidingen voor Sociale Promotie en andere opleidingen buiten het kader van de job).

Uit de analyses blijkt dat bijna zeven op de tien bevroegde jongeren op 29-jarige leeftijd ooit een *formele opleiding binnen het kader van de job* gevolgd heeft. Niet elke jongere participeert in gelijke mate aan dit soort opleidingen. In de groep jongeren zonder diploma of getuigschrift van het secundair onderwijs ligt het percentage deelnemers (36%) duidelijk lager dan in de groep jongeren met een getuigschrift van het deeltijds secundair onderwijs (52%) en dan in de groep jongeren met een diploma of getuigschrift van het voltijds secundair onderwijs (71%). Jongeren zonder of met beperkte kwalificaties participeren met andere woorden het minst aan formele opleidingen in het kader van de job.

Tabel 2.

Ooit een formele opleiding in het kader van de job gevolgd, per kwalificatieniveau

Kwalificatieniveau	Ooit een formele opleiding gevolgd?	Aantal	Percentage
Geen diploma/ getuigschrift SO	Neen	64	64,0
	Ja	36	36,0
	Totaal	100	100,0
Getuigschrift deeltijds SO	Neen	27	48,2
	Ja	29	51,8
	Totaal	56	100,0
Diploma/getuigschrift voltijds SO	Neen	432	29,0
	Ja	1 058	71,0
	Totaal	1 490	100,0
Totaal	Neen	523	31,8
	Ja	1 123	68,2
	Totaal	1 646	100,0

Verband tussen kwalificatieniveau en deelname: $X^2 = 60,203$; $p = 0,000$.

Bron: SONAR: C76(26) + C76(29)

Daarnaast blijkt dat ongeveer zes op de tien jongeren ooit een *informele opleiding in het kader van de job* gevolgd hebben op de leeftijd van 29 jaar.

De participatiegraden tussen de drie groepen jongeren voor dit soort opleidingen is echter niet verschillend. Dit wil zeggen dat elke groep in gelijke mate deelneemt aan informele opleidingen in het kader van de job.

Tabel 3.

Ooit een informele opleiding in het kader van de job gevolgd, per kwalificatieniveau

Kwalificatieniveau	Ooit een informele opleiding gevolgd?	Aantal	Percentage
Geen diploma/ getuigschrift SO	Neen	40	40,0
	Ja	60	60,0
	Totaal	100	100,0
Getuigschrift deeltijds SO	Neen	28	50,0
	Ja	28	50,0
	Totaal	56	100,0
Diploma/getuigschrift voltijds SO	Neen	559	37,6
	Ja	929	62,4
	Totaal	1 488	100,0
Totaal	Neen	627	38,1
	Ja	1 017	61,9
	Totaal	1 644	100,0

Verband tussen kwalificatieniveau en deelname: $X^2 = 3,692$; $p = 0,158$.

Bron: SONAR: C76(26) + C76(29)

Iets minder dan de helft van de jongeren heeft ooit een *opleiding buiten het kader van de job* gevolgd op 29-jarige leeftijd. De participatiegraad van opleidingen buiten het kader van de job ligt daarbij een stuk lager dan de participatiegraad van (formele of informele) opleidingen in het kader van de job. De deelname aan opleidingen buiten het kader van de job is gelijk verdeeld over het kwalificatieniveau van jongeren. Dit betekent dat elke groep in gelijke mate heeft deelgenomen aan een of meerdere opleidingen buiten het kader van de job.

Opleidingen buiten het kader van de job werden onderscheiden in drie verschillende soorten, namelijk VDAB-opleidingen, opleidingen voor Sociale Promotie⁴ en allerlei andere opleidingen buiten het kader van de job. Uit de data blijkt dat van de 1657

bevraagde jongeren slechts 187 jongeren ooit een opleiding hebben gevolgd die georganiseerd werd door de VDAB, dit is 11%. De grote meerderheid van deze jongeren volgde de VDAB-opleiding tijdens een niet-werkperiode.

Het percentage deelnemers aan VDAB-opleidingen verschilt significant naar het kwalificatieniveau van de jongeren. Het hoogste percentage deelnemers, namelijk 29%, vinden we in de groep van jongeren met een getuigschrift van het deeltijds secundair onderwijs. Op de tweede plaats staat de groep van jongeren zonder een diploma/getuigschrift van het secundair onderwijs met een participatiegraad van 22%. Slechts 10% van de jongeren met een diploma/getuigschrift van het voltijds secundair onderwijs heeft ooit een VDAB-opleiding gevolgd. Aangezien jongeren voornamelijk een VDAB-opleiding volgen tijdens een niet-werkperiode en het vooral jongeren zonder of met beperkte kwalificaties zijn die een VDAB-opleiding volgen, kunnen we veronderstellen dat deze jongeren deelnemen aan een dergelijke opleiding om een (passende) job te vinden.

Tabel 4.

Ooit een opleiding buiten het kader van de job gevolgd, per kwalificatieniveau

Kwalificatieniveau	Ooit een opleiding buiten het kader v/d job gevolgd?	Aantal	Percentage
Geen diploma/ getuigschrift SO	Neen	49	47,6
	Ja	54	52,4
	Totaal	103	100,0
Getuigschrift deeltijds SO	Neen	25	44,6
	Ja	31	55,4
	Totaal	56	100,0
Diploma/getuigschrift voltijds SO	Neen	812	54,2
	Ja	686	45,8
	Totaal	1 498	100,0
Totaal	Neen	886	53,5
	Ja	771	46,5
	Totaal	1 657	100,0

Verband tussen kwalificatieniveau en deelname: $X^2 = 3,519$; $p = 0,172$.

Bron: SONAR: C76(23) + C76(26) + C76(29)

Tabel 5.

Ooit een VDAB-opleiding gevolgd, per kwalificatieniveau

Kwalificatieniveau	Ooit een VDAB-opleiding gevolgd?	Aantal	Percentage
Geen diploma/ getuigschrift SO	Neen	80	77,7
	Ja	23	22,3
	Totaal	103	100,0
Getuigschrift deeltijds SO	Neen	40	71,4
	Ja	16	28,6
	Totaal	56	100,0
Diploma/getuigschrift voltijds SO	Neen	1 350	90,1
	Ja	148	9,9
	Totaal	1 498	100,0
Totaal	Neen	1 470	88,7
	Ja	187	11,3
	Totaal	1 657	100,0

Verband tussen kwalificatieniveau en deelname: $X^2 = 32,219$; $p = 0,000$.

Bron: SONAR: C76(23) + C76(26) + C76(29)

Er namen 312 jongeren deel aan een of meerdere opleidingen voor Sociale Promotie. Dit wil zeggen dat 19% van alle jongeren ooit deelgenomen heeft aan een of meerdere opleidingen voor Sociale Promotie.

Het percentage deelnemers verschilt niet tussen de kwalificatieniveaus. Jongeren zonder diploma of getuigschrift participeren met andere woorden in gelijke mate als jongeren met een getuigschrift van de deeltijdse onderwijssystemen en als jongeren met minstens een diploma of getuigschrift van het voltijds secundair onderwijs.

Een op de vier jongeren of 25% heeft ooit deelgenomen aan een opleiding die niet door de VDAB, door het onderwijs voor Sociale Promotie of in het kader van de job werd georganiseerd. Het kwalificatieniveau speelt geen rol bij de deelname aan andere opleidingen buiten het kader van de job.

Tabel 6.

Ooit een opleiding voor Sociale Promotie gevolgd, per kwalificatieniveau

Kwalificatieniveau	Ooit een opleiding voor Sociale Promotie gevolgd?	Aantal	Percentage
Geen diploma/ getuigschrift SO	Neen	83	80,6
	Ja	20	19,4
	Totaal	103	100,0
Getuigschrift deeltijds SO	Neen	46	82,1
	Ja	10	17,9
	Totaal	56	100,0
Diploma/getuigschrift voltijds SO	Neen	1 216	81,2
	Ja	282	18,8
	Totaal	1 498	100,0
Totaal	Neen	1 345	81,2
	Ja	312	18,8
	Totaal	1 657	100,0

Verband tussen kwalificatieniveau en deelname: $X^2 = 0,058$; $p = 0,971$.

Bron: SONAR: C76(23) + C76(26) + C76(29)

Tabel 7.

Ooit een andere opleiding buiten het kader van de job gevolgd, per kwalificatieniveau

Kwalificatieniveau	Ooit een andere opleiding gevolgd?	Aantal	Percentage
Geen diploma/ getuigschrift SO	Neen	82	79,6
	Ja	21	20,4
	Totaal	103	100,0
Getuigschrift deeltijds SO	Neen	44	78,6
	Ja	12	21,4
	Totaal	56	100,0
Diploma/getuigschrift voltijds SO	Neen	1 111	74,2
	Ja	387	25,8
	Totaal	1 498	100,0
Totaal	Neen	1 237	74,7
	Ja	420	25,3
	Totaal	1 657	100,0

Verband tussen kwalificatieniveau en deelname: $X^2 = 1,981$; $p = 0,371$.

Bron: SONAR: C76(23) + C76(26) + C76(29)

Levert de participatie aan bijkomende opleidingen voordelen op?

Interessant is dat het onderzoek ook heeft aangetoond dat jongeren (op de leeftijd van 26 jaar) persoonlijk menen dat het volgen van bijkomende opleidingen nut heeft (voor hun loopbaan). De helft van de jongeren, ook van de groep jongeren zonder of met beperkte kwalificaties, meent dat er een opleiding is geweest die een belangrijke positieve invloed had op de verdere loopbaan. Wel is er een verschil in het soort opleiding dat een invloed heeft. Voor jongeren zonder een diploma of getuigschrift van het (deeltijds) secundair onderwijs zijn dit voornamelijk opleidingen op de werkvloer, terwijl bij jongeren met een diploma of getuigschrift van het voltijds secundair onderwijs voornamelijk formele opleidingen een belangrijke invloed hadden.

Er werd ook gevraagd aan de jongeren of de gevolgde opleidingen vaardigheden voortbrengen

die niet alleen van toepassing zijn in de huidige job, maar ook in andere jobs. Een meerderheid van alle gevolgde opleidingen in het kader van de job en een meerderheid van alle gevolgde opleidingen buiten het kader van de job blijken, volgens de jongeren, zulke vaardigheden voort te brengen.

Ten slotte weten we ook hoeveel jongeren een of meerdere opleidingen, die nuttig waren voor de beroepsloopbaan, (nog) hebben willen volgen, maar dit toch niet hebben gedaan. Deze vraag werd gesteld aan de jongeren op de leeftijd van 26 jaar. Het blijkt dat bijna een derde van de jongeren (nog) een opleiding wilde volgen, maar dit uitgesteld of afgesteld heeft. Er is een klein verschil tussen de verschillende groepen, maar dit is niet statistisch significant.

De belangrijkste redenen om opleidingen niet te volgen, is hetzelfde voor alle kwalificatieniveaus, namelijk omdat jongeren persoonlijk geen tijd genoeg hebben (30%), of omdat het te druk is op het

werk (25%). Ook 'opleiding was niet beschikbaar of enkel tijdens moeilijk uur' (18%) en 'geen steun vanuit het bedrijf' (16%) werd door een behoorlijk aantal respondenten aangeduid. De redenen die het minst werden vernoemd, zijn: 'te duur' (3%), 'dacht het niet aan te kunnen' (1%) en 'interesseerde me onvoldoende' (1%).

Algemene conclusie

Een belangrijke doelstelling van het onderzoek was nagaan in welke mate jongeren (in het bijzonder jongeren zonder of met beperkte kwalificaties) participeren aan bijkomende opleidingen. Participatie aan bijkomende opleidingen kan namelijk een (positieve) invloed hebben op de verdere loopbaan van kwetsbare jongeren.

Het onderzoek wijst uit dat toch een relatief grote groep van jongeren op de leeftijd van 29 jaar ooit geparticipeerd heeft aan een bijkomende opleiding. Het is wel zo dat als jongeren hun vaardigheden en competenties willen verbreden en verbeteren door het volgen van bijkomende opleidingen, ze dit vaker doen door middel van opleidingen in het kader van de job dan door opleidingen buiten het kader van de job.

Verder konden we vaststellen dat het kwalificatieniveau van jongeren gerelateerd is aan de deelname aan formele opleidingen, maar niet aan informele opleidingen of opleidingen buiten het kader van de job. Dit resultaat moet zeker nog verder onderzocht worden. Welke mechanismen, die werken binnen het traject van jongeren zonder of met beperkte kwalificaties, hebben een lagere participatiegraad van formele opleidingen tot gevolg? De ongelijke verdeling van de deelname aan formele opleidingen kan immers betekenen dat de deelname aan bijkomende opleidingen als een compenserende factor niet ten volle benut kan worden voor deze groep jongeren. Dit betekent dat het Mattheuseffect gedeeltelijk bevestigd wordt: hogergeschoolden raken steeds hoger geschoold zowel in hun onderwijsloopbaan als nadien op de arbeidsmarkt, wat leidt tot een groeiende kloof met de on- en laaggeschoolden.

Ten slotte weten we dat de jongeren persoonlijk vinden dat de gevolgde opleidingen een belangrijke positieve invloed kunnen hebben op

de loopbaan en dat bijkomende opleidingen ook vaardigheden kunnen voortbrengen die niet alleen nuttig zijn voor het huidige werk, maar ook voor de toekomstige loopbaan. De resultaten tonen dus aan dat jongeren zelf vinden dat de participatie aan bijkomende opleidingen wel degelijk van belang is voor de verdere loopbaan. Hier ligt een mogelijkheid om jongeren te overtuigen van de kansen die de deelname aan bijkomende opleidingen biedt.

Kim Saliën

Katleen De Rick

*Onderzoeksgroep Onderwijs en Levenslang Leren
HIVA – K.U.Leuven*

Noten

1. Employability verwijst naar de positieve relatie tussen de competenties van het individu en een specifiek geheel van jobvereisten (Reiter & Craig, 2005).
2. Saliën & De Rick (2008) behandelen in hun literatuurstudie de complexe ontwikkelingen op het vlak van leeractiviteiten in de loopbaan van jongeren. Enerzijds wordt het verband tussen initiële kwalificaties en de loopbaan uitvoerig behandeld en anderzijds de wisselwerking tussen leer- en arbeidstrajecten.
3. Het Steunpunt Studie- en Schoolloopbanen is een inter-universitaire en interdisciplinaire onderzoeksgroep met onderzoekers van het Hoger Instituut voor de Arbeid (K.U.L.), de onderzoeksgroep TOR (V.U.B.), de vakgroep Sociale Economie (Universiteit Gent) en het Departement AEC (TEW) (Universiteit Antwerpen). Voor meer informatie: <http://www.steunpuntloopbanen.be/>.
4. Dit zijn opleidingen in wat nu het Volwassenenonderwijs (CVO) wordt genoemd.

Bibliografie

- van Hoof, J. 2001. Sociale ongelijkheid en het moderne arbeidsbestel. In J. van Hoof & J. Van Ruysseveldt (Reds.), *Sociologie en de moderne samenleving. Maatschappelijke veranderingen van de industriële revolutie tot in de 21ste eeuw*: 239-262. Heerlen: Open Universiteit.
- van Hoof, J. & Bradley, H. 2005. Introduction. In H. Bradley & J. van Hoof (Eds.), *Young people in Europe. Labour markets and citizenship*: 1-12. Bristol: Policy Press.
- Hövels, B. 1999. Early school-leaving: The perspective of qualification and labour market. In B. Hövels, H. Rademacker, & G. Westhoff, *Early school-leaving*,

- qualifications, and youth employment*: 1-52. Delft: Eburon.
- OECD 2000. *From initial education to working life. Making transitions work*. Paris: OECD.
- Plug, W. & du Bois-Reymond, M. 2005. Young people and their contemporary labour market values. In H. Bradley & J. van Hoof (Eds.), *Young people in Europe. Labour markets and citizenship*: 65-80. Bristol: Policy Press.
- Reiter, H. & Craig, G. 2005. Youth in the labour market: citizenship or exclusion? In H. Bradley & J. van Hoof (Eds.), *Young people in Europe. Labour markets and citizenship*: 15-39. Bristol: Policy Press.
- Saliën, K., De Rick, K. & Baert, H. 2008. *Kwalificaties en leeractiviteiten in de loopbaan van jongvolwassenen: Status Quaestionis* (SSL-Rapport SSL/0D2/2008.03). Leuven: HIVA.